

Jordi Palou

ELS MOTS (T)ROBATS

Pròleg de Joan-Lluís Lluís

2 DAMOTS
Cada dia un mot

Jordi Palou

Els mots (t)robats

R-DAMOTS
Cada dia un mot

© Jordi Palou, 2019

Primera edició: octubre del 2019

© del pròleg: Joan-Lluís Lluís, 2019
© d'aquesta edició: Xarxa de Mots, 2019
Travessera de Gràcia 238, baixos 1a,
08024 Barcelona
rodamots.cat · mots@rodamots.cat

Producció:
Jaume Ortola (riuraueditors.cat)
i Teresa Guilleumes

Il·lustració de la coberta: Cristina Losantos
Disseny de la coberta: Mònica Ramoneda

Autors de les il·lustracions: Mònica Ramoneda (p. 63, 87, 156, 160, 190), Juanjo Sáez (p. 82), Toni Benages i Gallard (p. 95), Paula Bonet (p. 97), Jordi Soler (p. 123), Francesc de B. Moll (p. 170, 175), Lluís Recasens (l'Àvi) (p. 177).

ISBN: 978-84-120424-2-9
Dipòsit legal: B 24706-2019

Imprès a Novoprint seguint els criteris de l'ecoedició

Aquesta obra està subjecta a una llicència
de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons.

Taula

Agraïments	9
Exordi	11
Una rondalla de la vora del mot, per Joan-Lluís Lluís	13
Au, vinga!	27
Més que un oasi	31
Per morir-se	35
Entre parents, pocs compliments	39
De can Ribot a ca la Quica	44
Presses i cuites	49
Entomats al vol	53
Calaix de sastre	57
Trossos i trosses	61
Rinxolats i escabellats	65
Amb punt volat	69
L'art de parlar en públic	73
An Idiom a Day	77
Bestiari alternatiu	81
Una bèstia per a cada molèstia	86
Anar-hi anant	90
Un sufix que és <i>or</i>	94
Gustosament	98
Superlatius superllatins	102
Botigues: ara hi són, ara no hi són	106
L'endrapamenta	110
El <i>mal</i> prefix	114
De mal borràs	118
Fresses que fem	121

Suggeriments	125
Silenci, callem	129
De la Seca a la Meca	133
Accidentats (geogràficament)...	139
...i derivats	144
On vol que l'hi posem, el vi?	148
El carro davant del burro	153
De les rialles venen les ploralles	158
Canallers	162
Entremots	166
Pagesívola	170
La utilitat de les parts del cos (1)	176
La utilitat de les parts del cos (i 2)	180
Dentats, dentuts i esdentegats	184
Passats per aigua	188
Estris de cuina	193
Giramots	197
Sufixadissa	201
Vinga suggeriments!	205
De tot cor	211
Tocar-hi o no tocar-hi, aquesta és la qüestió	215
Poèticament	219
L'any del porc	224
Comparatívola	228
Manlleus mengívols	233
Ras i curt	237
Índex de mots rodats	243
Índex d'autors motats	249
Mecenatge	253

Aquest llibre recull els mots enviats per RodaMots entre el 16 d'octubre del 2017, quan Jordi Cuixart i Jordi Sánchez van anar a declarar a l'Audiència Nacional espanyola i tot d'una van ser preventivament enviats a la presó, i l'1 de març del 2019, en el vintè aniversari de RodaMots, llavors que els Jordis acumulaven 500 nits a la presó —sempre preventiva, això sí.

RodaMots és un servei que envia cada dia una paraula o expressió de la nostra llengua a tothom que s'hi vol subscriure. Va començar el 1999 com una llista de correu electrònic, el 2004 va obrir web pròpia (remodelada el 2015 a rodamots.cat) i des del 2010 també campa a can Twitter. El seu univers, doncs, és purament digital.

Jordi Cuixart és subscriptor de RodaMots des del 2007. Però, tan aviat com va entrar a la presó, va deixar de rebre els nostres missatges. És probablement una pèrdua insignificant al costat de tantes altres com n'ha hagut de patir d'aleshores ençà. Llavors vam pensar que estaria bé d'enviar-li en paper, en un llibre, tots els mots que la muralla digital que encercla les presons no li ha permès rebre en aquest malson absurd.

Per això vam obrir una campanya de micromecenatge a Verkami. Aquesta campanya va culminar amb èxit el juny del 2019, i el llibre que teniu a les mans n'és la prova. Al final del llibre trobareu els noms de tots els mecenes que l'han fet possible. Moltes gràcies a tothom que hi ha col·laborat.

*No cal donar gaires voltes al perquè del títol: si els **mots robats** fan referència als que li han impedit rebre a Jordi Cuixart en aquest temps, els **mots trobats** són els que (re)trobem aquí aplegats, i que podeu (re)llegir també a la web.*

L'esquema del llibre és l'habitual de RodaMots: paraules i expressions agrupades temàticament de cinc en cinc, una per cada dia feiner de la setmana, de dilluns a divendres, com de costum els enviem. Ocasionalment hi afegim l'etimologia. En alguns casos també ens ha semblat interessant de reproduir els comentaris que hi han fet els lectors a la web.

L'exconseller Joaquim Forn, igualment empresonat, i que també havia estat subscriptor de RodaMots, un dia ens va enviar un missatge que deia: «Us agraeixo la informació que rebo puntualment cada matí. M'és molt útil i vull que sapiguen que valoro molt el gran esforç que feu». Amb la suma d'esforços de tots els que hi han participat, hem pogut fer realitat aquest llibre, que rebran tots els presoners polítics i exiliats, com també les seves famílies a través de l'Associació Catalana pels Drets Civils.

Aquestes ratlles, doncs, són per deixar constància que això de furtar mots és prou trist. Si només ens prenguessin unes quantes paraules, rai!, els en donariem tantes com calgués. Els les regalariem totes, si molt convé, perquè la llengua ja ho té, això: fa de bon compartir. El més greu no són els mots robats —al capdavant, aquí els teniu, ben (re)trobat—, sinó la llibertat arrabassada a uns quants ciutadans honestos i coratjosos que n'han estat privats injustament.

Jordi Palou

Au, vinga!

Segons el diccionari, una interjecció és una 'paraula o expressió que, pronunciada en to exclamatiu, expressa un estat d'ànim o crida l'atenció de l'interlocutor'; per això solen anar acompanyades d'un signe d'admiració. Vegem-ne unes quantes.

brillo!

Exclamació per a demanar que algú s'afanyi, per a indicar rapidesa en l'acció; briu. *Apa, nois, brillo, que fem tard!*

Què esperes per acabar la feina? Brillo!

«L'un no el vull perquè n'és pobre, / l'altre perquè té massa anys, / l'altre perquè no té brillo, / i així jo m'he anat quedant» (Joan Amades, *Cançoner*, «La fadrina escarmentada»).

Regressiu de *brillós*, ultracorrecció de *briós* per influència de *brillar*, de l'italià *brillare*, 'vibrar, esplendir', d'origen expressiu.

De bon principi semblava una feina distreta, com fer un trencaclosques, però no es podia encantar i sovint l'encarregat li cridava que anés més de pressa. **Brillo, brillo.**

JORDI PUNTÍ, *Maletes perdudes* (Barcelona: Empúries, 2010)

Ara mateix et veig al Bolero a l'hora de plegar, mig a les fosques, amb un cigarro a la boca. Només quedem tu i jo, tu et vols acabar el cigarro, però es donen **brillo** per tancar i ens foten fora. Recordo com si fos ara lo que em vas dir: Ja no ens volen enlloc.

RAMON SOLSONA, *L'home de la maleta* (Barcelona: Proa, 2011)

El mot **briu** és ben viu a tot el Rosselló. Doncs, nosaltres, no fem servir la interjecció «brillo!» sinó la interjecció original «briu!».

—**Joan Bosch** (Elna, Rosselló)

Quan de petit em deien «afanya't!» volia dir que no ens encantéssim a fer una cosa. Però quan em deien «brillo!» volia dir que ho havíem de fer amb una celeritat especial. —**Josep Bataller Vila** (Fornells de la Selva)

Una altra manera d'expressar la idea de «brillo!, brillo!» és fent servir **moti-moti**, expressió encara viva a l'Alta Segarra, que deu venir del verb *moure*. Vegeu què en diu el DCVB: «**moti-moti** *adv* Més de pressa (Esterrí d'Àneu). Contracció de *mou-t'hi, mou-t'hi*».

—**Carles Riera** (Mojà)

fuig!

Exclamació que expressa rebuig, refús, menyspreu. *Fuig, no t'ho creguis pas!*

Sovint s'usa en la frase 'fuig, home [o dona], fuig!' —*Els rics haurien de pagar més impostos. —Fuig, home, fuig, ara que he guanyat la grossa!*

—Et volia portar uns bombons, però amb tot això...

—**Fuig, home, fuig!** No m'has de portar res, a mi...

ISABEL-CLARA SIMÓ, *La veïna* (Barcelona: Àrea, 1990)

—Si vols el tapís, ja et dic, no vull fer-hi cap negoci; avui dia val deu vegades més del que jo vaig pagar-ne...

—No, no, Hortènsia, jo te'l compraria pel seu preu... pel seu preu d'ara...

—**Fuig, dona;** he estat una mica pròdiga sempre. Em sembla que ja no tinc edat per canviar de geni...

JOSEP M. DE SAGARRA, *Vida privada* (1932)

i ara!

Exclamació usada per a expressar sorpresa o bé desaprovació, refús. *I ara!, amb el fred que fa i surts sense abric?*

Se n'ha anat sense dir-vos res? I ara! No m'ho puc creure.

Etimologia d'*ara* — Probablement del llatí *ad horam*, 'a l'hora'.

En una cantonada del mercat:

—**I ara**, dona! Res de balances!

Un nadó no es pot vendre a pes.

Ha de ser a tant l'hora d'insomni
que acumulen els pares.

No s'ho pensi gaire, demà

serà més car.

AMADEU VIDAL I BONAFONT, «Preu», dins *Juny*
(Lleida: Pagès, 2012)

—Aquest cavall és meu. Fa tres dies que me'l van robar.

—**I ara!** —va protestar, indignat, el marxant—. Si fa més d'un any que el tinc, aquest cavall.

ALBERT JANÉ, «El cavall robat», dins *A la vora del temps. Recull de contes i rondalles* (Caldes d'Estrac: Edicions del Pirata, 2004)

Jo de vegades sento l'expressió en un altre ús més «suau» i que no és mostra ni de sorpresa ni de desaprovació. Una mena de «no pateixi», com quan algú ens diu: «Moltes gràcies per la seva ajuda», i responem: «I ara! Ha estat un plaer». O bé: «Torno a posar les coses a lloc?» «I ara, no cal, ja ho faré jo». —**Pep Bru** (Cambrils, Baix Camp)

demana!

Exclamació ponderativa que es diu per a evitar una enumeració llarga; també pot equivaler a 'pots comptar!'. *I tant si és conegut, demana!*

Hi havia flors de tota mena: margarides, mimoses, lliris, tulipes... demana!

També: **demaneu!** o **demani!**

Una altra vegada l'accident el va sobtar tornant de la vinya carregat amb un covenet de figues, al caire d'un balç, i van redolar ell i cove fins a baix a la riera, i no es va ofegar perquè varen deturar-lo els esbarzers de la riba. D'esgarrinxades, trencs i nafres, **demaneu!**, però, lo que deia el Taurons: —Encara sort que no s'ha trencat una cama!

EDUARD GIRBAL JAUME, *L'estrella amb cua*
(Barcelona: Edicions de 1984, 2015 [1919])

«**Demanen...**», en un plural impersonal, era corrent (i potser encara ho és), per referir-se a un telèfon que sona i que no agafarem nosaltres, a l'arribada d'alguna persona que ha de ser atesa per un altre: és a dir, era una petita crida d'atenció a un fet extern que tocava d'atendre a una tercera persona. —**Ramon Torrents** (Barcelona)

tant de bo!

Exclamació amb què hom expressa el viu desig que una cosa s'esdevingui. *Tant de bo ploqués tota la nit!*

—*Diu que lligarem els gossos amb llonganisses.* —*Tant de bo!*

—Les lloses eren molles, i com fan pendent i són tan llises, mira...! Va relliscar i de cap a la clotada... Se l'ha obert tot, pobret...

La Mila cercà una mica d'alè per a preguntar:

—I... està molt mal?

—Què dieu, mal? **Tant de bo!** Mort, dona, mort, mateix que els del cementeri!

VÍCTOR CATALÀ, *Solitud* (1905)

L'exclamació rossellonesa equivalent és: **baldament!** *Baldament ploqués tota la nit!* —**Joan Bosch** (Elna, Rosselló)

Més que un oasi

D'allusions n'hi ha de moltes menes: literàries (el meu regne per un cavall!), tretes de la Bíblia (tenir més paciència que Job), cinematogràfiques (el dia de la marmota), mitològiques (l'espasa de Dàmocles), televisives (la pregunta del milió), esportives (guanyar per KO), musicals (què volen aquesta gent?)... Les que veurem tot seguit fan referència a episodis o anècdotes de la nostra història.

gauche divine

Intellectualitat burgesa que adopta, si més no verbalment, posicions esquerranistes. Sovint s'usa en sentit irònic. *Bona part de la gauche divine freqüentava la discoteca Bocaccio del carrer Muntaner de Barcelona. Els anys seixanta i setanta, Cadaqués era el lloc d'estiueig escollit per molts estrangers —sobretot francesos— i per la gauche divine.*

És una expressió en francès (literalment, 'esquerra divina') encunyada per Joan de Sagarra en un article al diari *Tele/Expres* publicat l'octubre del 1969, i que va fer fortuna per referir-se a una certa burgesia esquerranosa de Barcelona dels anys 60 i 70; posteriorment s'ha estès el seu ús a altres llocs i moments.

Tot i que vam treballar junts durant molts anys, no em vaig entendre mai gaire amb Pere Portabella. Era un frívol; mentre jo treballava vuit hores al banc, ell, que vivia a sobre del Bocaccio (només havia de baixar les escales de casa per trobar-se amb la *gauche divine*), dedicava les hores a passejar noies amb el seu Mercedes. Érem

de dos mons diferents. Jo arribava de pensar vuit hores i encara em deia burgès.

MIQUEL SELLARÈS, *Construint un estat nou. Memòries polítiques*
(Barcelona: Angle, 2014)

Corria l'any 1971, i, segons Mimí, malgrat Bocaccio, la pàtina cosmopolita de la *gauche divine* i les excursions a Perpinyà per veure pel·lícules prohibides, ser mare soltera encara constituïa un bon escàndol a la Barcelona esquizofrènica de les acaballes del franquisme.

TERESA SOLANA, *Negres tempestes*
(Barcelona: La Magrana, 2010)

l'oasi català

Allusió al clima polític de discreció, calma i diàleg prevalent en certes èpoques a Catalunya per contrast amb la crispació i l'enfrontament característics d'altres parts d'Espanya, singularment Madrid. *L'expressió l'oasi català va ser encunyada pel periodista Manuel Brunet el març de 1936 en un article a La Veu de Catalunya.*

Al començament del segle xx, Catalunya surt ben parada de la repatriació dels capitals de Cuba, Puerto Rico i Filipines. El tèxtil ocupa a Barcelona un 10 % de la seva població. Hi ha alegria i hi ha diners a les butxaques dels burgesos. El proletariat, en canvi, sua per arribar a final de mes: un mestre paleta guanya 5 pessetes diàries; un jornalero tèxtil, 23 pessetes setmanals (si és dona o nen, baixa a 11); el quilo de patates costa 0,25 pessetes. És una olla de pressió que rebenarà en la Setmana Tràgica. Normalment, sota tots els **oasis catalans** s'han acumulat litres de petroli que s'han acabat encenent com fogueres de Sant Joan.

QUIM TORRA I PLA, *Periodisme? Permetin! La vida i els articles d'Eugeni Xammar* (Sant Cugat del Vallès: Símbol, 2008)

la caseta i l'hortet

Expressió popularitzada per Francesc Macià (1859-1933), primer president de la Generalitat de Catalunya (1931-1933) durant la Segona República, com a cristallització del seu ideari o projecte polític: que tothom pogués gaudir d'una casa i un petit terreny en propietat, evocant una situació d'idíl·lic benestar i progrés.

Tarradellas, que volia imposar una altra mena de *grandeur* a la terra de **la caseta i l'hortet**, va ensenyar a Suárez un principi que alguns polítics actuals sembla que han oblidat: davant dels periodistes, els polítics han de fer veure que tot va bé.

MONTSERRAT ROIG, *Un pensament de sal, un pessic de pebre*
(Barcelona: Edicions 62, 1992)

L'Avi per a tothom voldria
la caseta i l'hortet
perquè la gent tingui defensa
contra la fam i el fred
i el seu país es mostri sempre
civilitzat i net.

MIQUEL DESCLOT, «El president Macià», dins *Història de Catalunya amb cançons*, versió actualitzada (2014)

més que un club

Divisa del Futbol Club Barcelona, encunyada originàriament per Narcís de Carreras, que en fou president els anys 1968-1969.

Quan penso la misèria, les dictadures, la guerra, la pèrdua de gent estimada, l'exili, l'enyor que van haver de patir, no puc deixar de sorprendre'm que encara fossin capaços de refer-se i afrontar el repte de tornar a Catalunya quan encara hi havia el Franco en plena forma. I plantar-li cara amb les petites coses que inventaven i que omplien d'un valor reivindicatiu que avui faria riure, com ara escoltar discos dels Setze Jutges, ser fan incondicional del Raimon,

veure en el *més que un club* gairebé un crit de rebel·lió, o lluitar al costat de qualsevol dels moviments de resistència.

RAIMON ARTÍS, «Teràpia contra l'oblit»
(*El Procés*, núm. 1, 2012)

—Això és el que hem d'evitar costi el que costi. I la millor manera de fer-ho és carregar-nos el president del Barça, només ens faltaria que també el Barça se sumés a aquest disbarat i es comencés a creure que és *més que un club*. Per poder fer-ho necessitam desaparir-li des de molt a prop.

SEBASTIÀ BENNASAR, *Mateu el president*
(Valls: Cossetània, 2009)

puix parla en català...

Allusió al vers final d'un sonet anònim del segle XVII que textualment diu «Pus parl'en cathala, Deu li'n don Gloria», que sovint es va utilitzar com a divisa política i literària a partir de la Renaixença, i més modernament, com a vindicació acrítica de qualsevol text que fos escrit en català, vindicació que avui és blasmada.

Joan Fuster, a *Proposicions deshonestes* (1968), va fer-ne el que ara en diríem un *remake*: «“Puix parla en català... vegem què ha dit.” El decasíl·lab és igualment correcte, i el contingut, més raonable».

Fa temps que Andrés Iniesta estudia i practica el català, i ha anunciat que pensa usar-lo cada vegada més en les seves rodes de premsa i també que a partir d'ara escriurà els seus missatges i tuits en català, castellà i anglès. Evidentment es tracta d'una bona notícia, més que més perquè el català —per desgràcia, ara sí— necessita encara aquesta mena d'actituds favorables per reforçar el lloc que li correspon com a llengua pròpia de Catalunya. O sigui que endavant, enhorabona i **puix parla català, Déu li'n do glòria**.

SEBASTIÀ ALZAMORA, «Parlar sense vergonya»
(*Ara*, 22 de març del 2011)

Per morir-se

«Al punt que hom naix comença de morir, | e morint, creix, e, creixent, mor tot dia», fan uns famosos versos de Pere March (~1338-1413). Quantes maneres hi ha de morir-se?

deixar-hi la pell

Morir en una empresa. *Molts dels qui han provat d'escalar aquest cim hi han deixat la pell.*

També: **deixar-hi la vida, deixar-hi els ossos**

I no tenia cap necessitat d'embarcar-se en aquella aventura sense cap ni peus de la guerra de Troia, que ningú no sabia com acabaria, i en què hi havia perill de **deixar-hi la pell** —cosa que, efectivament, va esdevenir a molts dels qui hi van fer cap. Però els compromisos són els compromisos i cap a Troia falta gent.

ALBERT JANÉ, «Ulisses i Penèlope», dins *Noranta-nou contes* (Barcelona: Columna, 1995)

faltar

Haver-se mort. *El dia que el pare falti hauràs d'encarregar-te del negoci. En aquella casa, sort de l'àvia; no sé què faran el dia que falti.*

De *falta*, de l'antic *falt, falta*, 'mancat', llatí vulgar *fallitus*, per *falsus*, participi del llatí *fallere*, 'fallir, enganyar'.

I ara l'àvia està espantada, albira el final i no vol morir-se, perquè sap que el seu marit l'espera fa quinze anys per demanar-li comp-

tes. Tot just el recordo, l'avi; jo era encara molt jovenet quan ell va **faltar**.

JESÚS MONCADA, «Preludi de traspàs», dins *El Cafè de la Granota* (Barcelona: La Magrana, 1988)

La mort dels pares m'abocà a un camí abrupte. Ja els pares dels meus pares havien desaparegut tots. De futurs estroncats, n'hi havia tradició, a la família. Ma mare era òrfena quan es casà, només tractí amb avis paterns. De l'avi en tinc un record boirós. **Faltà** d'un atac al cor, en el camp, quan jo era una criatura.

MANUEL BAIXAULI, *L'home manuscrit* (Palma: Moll, 2007)

fer malves

Ser algú mort i enterrat. —*Encara és viva la padrina?* —*I ca! Si en fa d'anys que fa malves!*

També: **criar malves**

Aquesta expressió també es pot fer servir en el sentit de 'ser una cosa oblidada, que pertany al passat': *Aquell antic afer ja fa malves; al poble ningú en parla ni se'n recorda.*

L'expressió *fer malves* o *criar malves*, aplicada a una persona morta i enterrada, alludeix encertadament al fet que la malva és una planta que creix en sòls molt nitrogenats i fèrtils.

—I de què ha mort?

—Ningú no ho sap. Abans-d'ahir encara va anar a l'escullera amb les canyes i avui ja **fa malves**.

—Vostè és del barri? —he preguntat a la dona.

—Sí, per què? Vostè deu ésser policia, veritat?

JOSEP PLA, *El quadern gris* (Barcelona: Destino, 1966)

La senyora Serafina Serrat, vídua, propietària d'un estanc, que viu sola, ha sortit de casa amb la idea de comprar pa. Té una mica de febre i plou, però no hi ha gens de pa i la fleca és a quatre passes. I

està vestida, perquè ella, si no és per colgar-se, va sempre arreglada, com li havia ensenyat el pobre Ramon, que **cria malves** en algun lloc inconegut de l'Ebre.

ISABEL-CLARA SIMÓ, *Amor meva*
(Barcelona: Edicions 62, 2010)

quedar-s'hi

En sentit figurat, morir-se. *D'aquella malaltia que semblava no-res... doncs d'allò s'hi va quedar.*

Després de cruspir-se l'entrepà es llançaven a l'aigua sense esperar a fer la digestió. Nosaltres ho explicàvem a les nostres mares amb un punt d'enveja.

—Que vagin fent —deien elles—, un dia **se n'hi quedarà** algun i després tots a córrer.

JORDI PUNTÍ, *Els castellans* (Barcelona: L'Avenç, 2011)

—Què podríem fer? —pregunto.

—No tinc ganes de res —respon Müller, cansat.— El millor dia **t'hi quedes**, i aleshores, què? Jo, la veritat, no crec pas que en sortim.

ERICH MARIA REMARQUE, *Res de nou a l'oest*
(Badalona: Proa, 1930), traducció de Joan Alavedra

fer coll de figa

Morir-se, en llenguatge col·loquial (valencià).

Al teu veí li veig un aspecte molt lleig que no m'agrada gens. Si el pobre home continua aixina, qualsevol dia fa coll de figa i gori-gori cap amunt.

El meu avi va fer coll de figa fa molts anys, després d'un accident de circulació.

També: fer coll de figa i morro tort

Torna l'alarma del còlera
alterant a tots la sang.
Segons notícies de premsa
és Nàpols el lloc fatal
on molts **han fet coll de figa**
per este morbo atacats.

JOAN VALLS I JORDÀ, «L'amenaça colèrica», *Cançó de Serafi*
publicada al diari *Ciudad de Alcoy* l'11 de setembre de 1973

I després de tot, la Mort.

Quina sort!

Coll de figa i morro tort.

Tartanes negres que vénen,
tartanes negres que van.

VICENT ANDRÉS ESTELLÉS, «Anem anant»,
dins *El gran foc dels garbons* (1975)

Entre parents, pocs compliments

No tothom és pare ni germà, però tots tenim mares i padrines. Veiem aquí alguns mots que designen parents.

jove

Nora; muller del fill respecte als pares d'aquest. *Feia temps que l'hereu i la jove duïen el regiment de la casa.*

Del llatí *jūvenis*, 'jove'. Més mots de la mateixa família són *jovenalla*, *jovent*, *jovençà*, *rejovenir* i *jovenàs*.

En aquell precís instant va sentir un dring sonor a la cuina. La Marieta devia endreçar els plats a l'armari; era un nervi, aquella dona, treballava amb més empenta que la seva **jove**.

NÚRIA ESPONELLÀ, *Una dona d'aigua*
(Barcelona: Columna, 2013)

No expliqueu d'on surt això de dir 'jove' a la nora. Interpreto que, a pagès, en una mateixa casa hi convivia els pares i els fills, almenys un fill, l'hereu, i que la dona, mestressa o senyora de la casa era la muller del pare, mentre que quan es parlava de «la jove» era per distingir la vella de la jove, la muller de l'hereu. —**Esteve Grau** (Barcelona)

A la Plana no he sentit mai dir 'jove' en el sentit de 'nora'. —**Josep Molés** (Benicàssim)

Jo faig servir 'jove'. A casa sempre ho havia sentit dit així. —**Conxita Bou** (l'Ametlla del Vallès)

A Mallorca només existeix 'nora'. —**Miquel Adrover** (Campos)

Faig servir més 'jove' que 'nora', però no són paraules habituals. Normalment les joves s'anomenen pel seu nom o es diu que és la dona del fill. La paraula 'jove' és més del llenguatge col·loquial i 'nora' la considero més aviat literària. —**Rafel Castellanos** (Barcelona)

Catalunya central: normalment, 'jove'. 'Nora', més aviat gent culta. —**Gustau Erill i Pinyot** (Monistrol de Calders, Moianès)

A Tavernes de la Valldigna i Carcaixent, pel que jo sé, només es fa servir 'nora'. —**Miquel Boronat Cogollos**

Al Matarranya, només 'nora'. —**Artur Quintana**

A la Vall d'Uixó i el voltant diem 'nora', sens dubte, i, per les informacions que tinc, ben fidedignes, a les terres de l'Ebre, també 'nora'; però a Bellcaire d'Urgell diuen 'jove'. —**Josep Font**

La 'jove' al Rosselló és també la xicota, l'amigueta, la parçonera. —**Idali Vera** (Perpinyà)

A Elna, fem servir 'jove' per a designar el promès o la promesa (en canvi, a la nora li diem 'nora'). —**Joan Bosch** (Elna, Rosselló)

nebot -oda

Fill o filla d'un germà o d'una germana. *Com que no tenia fills, les nebodes van heretar la fortuna de l'oncle.*

Un *nebot valencià* és el fill d'un cosí o d'una cosina.

Els nebots no tenen gaire bona premsa en el refranyer, segons el *Diccionari català valencià balear*: «A qui Déu no dóna fills, el diable dóna nebots»; «Qui té nebots, té llops» (Maestr.); «Els nebots fan pegar bots» (Sueca); «Els nebots salten tots» (Alcoi): significa que els nebots solen donar molta molèstia i disgusts a llurs oncles.

Del llatí *nepos*, *-ōtis*, 'net; nebot', que originà un llatí vulgar *neptis*, ídem, i un femení *nepta*, d'on un masculí analògic *neptus*, 'net', que es distingí de *nepos*, 'nebot'. És a dir, que *net* i *nebot* tenen el mateix origen etimològic.

Dos dies després, els diversos diaris de l'illa duïen, en grans caràcters, la nota obituària del senyor Antoni Maria Despuig i Sanoguera, Cavaller del Sant Sepulcre, etc., etc., que havia retut l'ànima a Déu, a l'edat de setanta-set anys, confortat pels Sants Sagraments i la Benedicció Apostòlica. Un reguitzell de **nebots** comunicaven la dolorosa pèrdua i pregaven una oració i l'assistència al funeral, que seria a tal església, tal dia i a tal hora.

MIQUEL ADROVER, *Els voltors* (Argentona: Voliana, 2011)

Quan un tiet fadrí mor, al cap de poques setmanes del sepeli els **nebots** queden a la casa del difunt per buidar armaris, repartir-se quatre galindaines i buscar la documentació que cal per cancel·lar comptes i donar-lo de baixa ací i allà. Si el tiet fou una d'aquelles persones que va tenir una vida *ordenada* és molt possible que quede algun quarto per repartir entre els nebots; si, per contra, es va estimar més ser un baliga-balaga que va acumular deutes i hipoteques a la bona de Déu, és molt possible que els nebots se'n desentenguen.

VIOLETA TENA, «L'onerosa herència del PP valencià»
(*El Temps*, 3 de juny del 2014)

besoncle

Germà de l'avi o de l'àvia. (De la germana de l'avi o de l'àvia en diem *bestia*, que evidentment no s'ha de confondre amb *bèstia*.)

Mot format amb el prefix *bes-*, del llatí *bis*, que significa 'dues vegades' (com ara en *bescuit* o *besavi*), i *oncle*.

Ja feia temps que no visitàvem can Baladia, perquè l'oncle Gip, oncle de la meva mare i per tant **besoncle** meu, va acusar els meus germans i a mi de tirar pedres a la piscina. Els meus pares van investigar-ho. Els meus germans ho van negar i finalment van engegar l'oncle Gip a passeig.

F. XAVIER BALADIA, *Abans que el temps ho esborri*
(Barcelona: La Magrana, 2004)

cosí prim, cosina prima

Fill d'un cosí o d'una cosina del pare o de la mare. *Amb la Gemma som cosines primes; és filla d'una cosina de ma mare.*

També: **cosí segon**

Del llatí *consobrinus primus*, 'cosí primer', per una alteració fonètica complexa: *cosob(r)inprimu, cosuinprimu, cosinprim, cosin*, quan *cosí prim* alternà amb *cosí segon*.

Quan el metge va arribar, ma mare ja era morta. Però havien pogut salvar el meu germà Celestí... De nit era quan vaig vore entrar a casa Sento Parra: em va embolicar en una manta, em va carregar en la tartana que teníem i enfilàrem, tot fosc, cap a Xàtiva, cap al convent de les clarisses del carrer Montcada, perquè se'n fera càrrec meu una **cosina prima** de ma mare que estava allí de monja, Sebastiana, crec que li deien... No sé el temps que vaig estar-me allà...

TONI CUCARELLA, *L'última paraula*
(Barcelona: Columna, 1998)

—Ets admirable, Agneseta. Si fóssem majors crec que et faria la meua estimada.

—¿Cosins i tot?— preguntà ella, eufòrica de satisfacció.

—No oblides que som **cosins prims** només. Els cosins de veres són ta mare i la meua. ¡I n'hi ha tants que s'hi casen així i tot!...

JORDI VALOR I SERRA, «La cosina Agnés»,
dins *Històries de muntanya i de vora mar* (Alcoi: SCA, 2009)

Mot suggerit per **Vicent Sendra**, de Cullera (Ribera Baixa).

sogre -a

Pare, mare del marit o de la muller. *Sempre m'he entès molt bé amb els meus sogres.*

Com que hi ha fòbies per a cada cosa, no en falten per a aquests parents: la **socerafòbia** és la por als sogres en general i la **pen-**

terafòbia (del grec *pentherá*, 'sogra', i *phóbos*, 'terror, espant') és específicament la por de la sogra.

El **sogre** me la portava
amb arracades d'or;
la **sogra** se la mirava
i té un cobriment de cor.
Abans de seure a la taula
ens deixen sols un instant
i no ens diem cap paraula.

Arri, Joan!

Que l'arròs s'està covant!

JOSEP M. DE SAGARRA, «Cançó de traginer»,
dins *Cançons de taverna i oblit* (1922)